

(Japonsko). Zaujímavé je úsilie tejto skupiny nájsť jednotiaci filozofický a metodologický základ výskumného programu v štrukturalizme.

Vystúpenia a spontánna diskusia vo filozofickej sekcii ukázali nielen rozmanitosť a otvorenosť problémov evolučnej biológie v súčasnom štádiu jej vývinu, ale aj perspektívy a hranice ich riešenia z rôznych filozofických pozícií.

Zuzana Kiczková

FILOZOFI A PRÍRODOVEDCI INTERDISCIPLINÁRNE

V Slovenskej akadémii vied sa stali už tradíciou spoločné interdisciplinárne podujatia filozofov a špeciálnych vedcov k aktuálnym vedeckým problémom. Stačí uviesť také podujatia ako boli *Hmota a pohyb z hľadiska filozofie a súčasných prírodných vied* (1979), *Kauzalita z hľadiska filozofie a súčasných prírodných vied* (1984), *Materialistická dialektika a systémové postupy vo vede* (1981), *Modely a modelovanie vo vedeckom poznaní* (1982), *Matematizácia a formalizácia vo vedeckom poznaní* (1983) atď. Úspešne sa rozvíjajú i dvojsmerné stretnutia filozofov s vedcami jednotlivých vedných disciplín.

V dňoch 23.—24. 6. 1987 usporiadal Ústav filozofie a sociológie SAV v rámci HÚ IX-3-7 *Filozoficko-metodologické otázky rozvoja špeciálnych vied* — koordinátor akademik V. Filkorn a ČÚ IX-3-7/1 *Filozoficko-metodologické problémy prírodovedného poznania* — zodpovedný riešiteľ PhDr. J. Dubnička, CSc., interdisciplinárne sympóziu *Kategórie materialistickej dialektiky a prírodovedné poznanie*. Sympóziu zahájil podpredseda SAV a koordinátor HÚ akademik V. Filkorn.

Cieľom sympózia bolo poukázať na špecifiku filozofických a špeciálno-vedných kategórií, na úlohu kategóriálneho aparátu materialistickej dialektiky pri výstavbe prírodovedných teórií, ako aj na úrovni súčasného vedeckého poznania postihnúť proces formovania nových pojmov, kategórií a princípov v špeciálnych vedách.

Úvodný referát *Kategórie materialistickej dialektiky v prírodovednom poznaní* (PhDr. J. Dubnička, CSc. — Ústav filozofie a sociológie SAV) bol venovaný ontologickej, gnozeologickej, logickej, metodologickej a svetonázorovej funkcii kategórií materialistickej dialektiky. Kategórie sa stávajú v prírodovednom poznaní prostriedkom teoretického zovšeobecňovania a zároveň napomáhajú pri hľadaní možných riešení uzlových problémov vedy a perspektív ich vývinu.

Dôležitú úlohu pri skúmaní vzájomného vzťahu filozofických a špeciálno-vedných kategórií majú všeobecnovedné kategórie, ktoré ako dôležité fundamentálne pojmy vedy zahrnujú do svojho obsahu jednotlivé vlastnosti špeciálno-vedných ako aj filozofických kategórií. Sú aplikovateľné vo všetkých oblastiach vedeckého poznania. V súčasnosti je dôležité hlbšie rozpracovať mechanizmus transformácie filozofických kategórií do špeciálno-vedných cez všeobecnovedné a u jednotlivých kategórií hľadať ten invariant, ktorý sa zachováva na všetkých úrovniach ich všeobecnosti.

Po úvodnom referáte nasledovali referáty z fundamentálnych prírodných vied — matematika, fyzika, astronómia, biológia, genetika a kybernetika.

V referáte *K súčasným tendenciám vo vývoji základov matematiky* (RNDr.

K. N e m o g a — Matematický ústav SAV) sa analyzovali fundamentálne pojmy a kategórie súčasnej matematiky. Na rozbore troch kríz vo vývoji matematiky autor demonštroval proces formovania nových matematických pojmov (množina, štruktúra, kategória atď.) ako i nových zložitejších matematických štruktúr.

V oblasti fyziky bol referát *Pojmový aparát súčasnej teórie elementárnych častíc* [prof. RNDr. M. P e t r á š, CSc. — katedra teoretickej fyziky MFF UK] zameraný na analýzu súčasného stavu a vývoja teórie elementárnych častíc. Postupné objavovanie stále nových elementárnych častíc viedlo k vytvoreniu takých fyzikálnych teórií, ako je kvantová chronodynamika, teória strún a superstrún atď., ktoré stále adekvátnejšie odrážajú štruktúru fyzikálnej reality. Tieto teórie zároveň vyžadujú tvorbu takých nových fundamentálnych pojmov a kategórií, ktoré by dokázali novú fyzikálnu realitu čo najvernejšie popísať.

Na výsledky súčasnej teoretickej fyziky, predovšetkým na výsledky teórie elementárnych častíc, naväzuje súčasná astrofyzika. V referáte *K pojmovým problémom súčasnej astrofyziky a kozmológie* (RNDr. D. C h o c h o l, CSc. — Astronomický ústav SAV) sa analyzovali súčasné teórie vývoja vesmíru — počítačová singularita, neštandardný model vesmíru, kvantová fluktuácia, inflačný vesmír atď. V daných teóriách je už explicitne zakomponované evolučné hľadisko, čo sa, samozrejme, musí prejavovať i v používanom pojmovom a kategoriálnom aparáte.

Teoretickým a metodologickým problémom súčasnej biológie boli venované dva referáty. Prvý *K niektorým teoreticko-metodologickým problémom súčasnej biológie* [RNDr. G. V i z á r o v á, CSc. — Ústav experimentálnej biológie a ekológie CBEV SAV] rozoberal súčasné integračné tendencie v oblasti biologických vied, čo sa prejavuje v presadzovaní interdisciplinárnych prístupov — biomatematika, biofyzika, biochémia atď. Tieto tendencie zároveň vedú k vytváraniu nových pojmov a kategórií, nevyhnutných k formovaniu adekvátnych biologických teórií.

Špecifikou súčasnej genetiky človeka a jej aktuálnymi problémami sa zaoberal referát *K aktuálnym metodologickým problémom súčasnej genetiky človeka* [RNDr. V. F e r á k, CSc. — Laboratórium genetiky CFV SAV]. Analyzovali sa v ňom také fundamentálne pojmy ako genetická variabilita, štruktúra génov, ľudských génov, génová manipulácia atď. ako i vplyv výsledkov súčasnej genetiky na rozpracúvanie evolučnej teórie.

Aktuálnym pojmovým a kategoriálnym problémom súčasnej kybernetiky bol venovaný referát *Príspevok operačnej logiky k budovaniu kategoriálneho systému integrujúceho poznatky vied* (Doc. RNDr. V. P o l á k, CSc. — Bázové laboratórium pre umelú inteligenciu, Ústav technickej kybernetiky SAV).

V rámci daného vystúpenia šlo o pokus konstruovať taký sémantický jazyk ktorý by bol využiteľný v širokom sortimente expertných systémov a komunikovateľný z hľadiska súčasných počítačov. V základoch budovania takého jazyka leží teória umelej inteligencie, ktorá pre svoje adekvátne chápanie vyžaduje vypracovanie nového pojmového a kategoriálneho aparátu.

Po každom referáte nasledovala diskusia, a to ako vo forme bezprostredných otázok, tak aj formou vystúpení. Už samotná diskusia ukázala na aktuálnosť nastolených problémov, ale najmä na nevyhnutnosť ďalšieho prehlbovania interdisciplinárnych prístupov a vzájomnej spolupráce filozofie a špeciálnych

BESEDA O PRÁCI V. ČERNÍKA: SYSTÉM KATEGÓRIÍ MATERIALISTICKEJ DIALEKTIKY

Dňa 7. mája 1987 sa v rámci Slovenskej filozofickej spoločnosti pri SAV v Bratislave konala beseda ku knihe V. Černíka *Systém kategórií materialistickej dialektiky (Kritika Hegelovej logiky ako vedy*. Naklad. Pravda, Bratislava 1986).

V. Černík si postavil pred seba úlohu vonkoncom nie ľahkú a jednoduchú. Jeho cieľom je výstavba systému kategórií materialistickej dialektiky. Vychádzal pritom z predpokladu, že naše poznanie objektívnej skutočnosti „sa vyvíja v určitých pulzujúcich, z praxe vychádzajúcich a do praxe vracajúcich reprodukčných cyklov, ktoré na úrovni vedeckého poznania prechádzajú fázou empirickej, teoretickej a prakticko-duchovnej činnosti (s. 697). Ako autor zdôraznil, na jednej strane túto publikáciu vyvolala všeobecná potreba systematického prehodnotenia a usústavnenia marxistických kategórií v dialektickom materializme z hľadiska nových aktuálnych potrieb reprodukcie vedeckého poznania a na druhej strane kritické vyrovnanie sa s Hegelovým filozofickým odkazom.

Predmetom besedy však nebol rozbor a zdôvodnenie jednotlivých kategórií, ale v podstate autorovo zdôvodnenie, prečo vznikla práve táto predložená publikácia. Preto v úvodnom slove k besede poukázal autor publikácie Doc. PhDr. V. Černík, DrSc. na základné myšlienky svojej práce prostredníctvom stručného náčrtu odpovedí na nasledujúce otázky: 1. Kde máme hľadať kľúč k materialistickej prestavbe Hegelovej logiky? 2. Ako materialisticky prepracovať Hegelovu dialektiku? 3. V čom sú dôsledky prekonania základných nedostatkov Hegelovho systému? Zdôraznil pritom Leninovu myšlienku štúdia Hegelovej dialektiky z materialistických pozícií, resp. tej dialektiky, ktorú uplatnil K. Marx v *Kapitáli* a vyslovil požiadavku o potrebe materialisticky prepracovať Hegelovu dialektiku.

Pri odpovedi na uvedené otázky V. Černík vyzdvihol nevyhnutnosť prestavby celej štruktúry Hegelovej logiky. Ako je známe, Hegelova logika má tri časti: Bytie, Podstata, Pojem, ktoré sa skladajú z troch blokov kategórií — I. Kvalita, kvantita, miera; II. Podstata, jav, skutočnosť; III. Subjektivita, objektivita, idea. V. Černík pripustil, že prestavba prvých dvoch častí Hegelovej logiky nebola až takým problémom. (I. Prvý blok kategórií je v zárodku obsiahnutý u Aristotela, druhý blok kategórií sčasti u Kanta.) Najťažším problémom bola prestavba III. časti Hegelovej logiky. U Hegela sa skutočný subjekt a skutočný objekt chápu len ako číre predikáty subjektivity „tohto neskutočného, mystického subjektu—objektu (absolútnej idey)“ (s. 486). U Marxa je subjektivita naopak iba predikátom reálneho subjektu, prakticky činného a uvedomelého človeka. Namiesto kategórií subjektivity, objektivity a idey preto autor zaviedol kategórie subjektu, objektu a činnosti. Sú to kategórie, ktoré regulujú proces vedeckého poznania vo fáze prakticko-duchovnej činnosti, t. j. tam, kde sa teória mení na návod praktickej činnosti. Svojím pôvodom sú to kategórie historic-